

PRAVNA POMOĆ U GRAĐANSKIM STVARIMA IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I REPUBLIKE MAKEDONIJE

*Doc. dr. sc. Aleksandra Maganić **

UDK 341.983.5

341.24(497.5:497.17)

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: rujan 2010.

U radu se prezentiraju osnovne značajke međunarodne pravne pomoći između Republike Hrvatske i Republike Makedonije te pravni izvori koji tu domenu uređuju. Osobito se problematizira međusoban odnos dvostranog ugovora o pravnoj pomoći koji su zaključile Hrvatska i Makedonija i višestranih ugovora kojih su obje zemlje članice, a kojima se uređuju pitanja dostave i izvođenja dokaza. Analizira se teza o prioritetu međunarodnog dvostranog ugovora u odnosu na višestranu te se iznosi argumentacija o potrebi primjene "najpovoljnijeg prava" za ugovorne stranke. Prikazuju se osnovni zakonodavni okviri dejudicijalizacije obiju država koji impliciraju potrebu novog određivanja "drugih tijela kojima treba pružiti pravnu pomoć a koja sudjeluju u donošenju odluka u građanskim stvarima" i novih zakonskih akata koji imaju ili će tek imati znatne učinke u međunarodnoj pravnoj pomoći između Hrvatske i Makedonije. Analiziraju se postojeća europska rješenja kojima je uređeno izvođenje dokaza i dostava te moguće implikacije njihove primjene. Iznose se neke ideje o izmjenama u domeni međunarodne pravne pomoći između zemalja bivše Jugoslavije de lege ferenda.

Ključne riječi: međunarodna pravna pomoć, dvostrani međunarodni ugovori, višestranu međunarodni ugovori, besplatna pravna pomoć, izvođenje dokaza, dostava

1. UVOD

Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima¹, zaključen u svrhu unapređenja

* Dr. sc. Aleksandra Maganić, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima od 2. rujna 1994. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 3/1995; dalje u tekstu: Ugovor).

pravosudne suradnje i olakšanja pravnog prometa Hrvatske i Makedonije, bio je u vrijeme njegova potpisivanja odraz aktualnih pravno-političkih odnosa Hrvatske i Makedonije, odnosno Hrvatske i zemalja bivše Jugoslavije, slijedom čega su zaključeni i drugi bilateralni ugovori sličnog sadržaja.² Ipak, čini se da je zbog niza novonastalih razloga potrebno ponovno rekapitulirati značenje učinaka tog ugovora. Prije svega, u Hrvatskoj bi, kao vrlo izglednoj budućoj članici Europske unije³, uskoro trebale stupiti na snagu uredbe iz domene zajedničke pravosudne suradnje, osobito Uredba o dostavi sudskih i izvan-sudskih isprava u građanskim i trgovačkim predmetima⁴ i Uredba o suradnji između sudova država članica u području izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim predmetima⁵, kojih je domet prostorno ograničen samo na zemlje Europske unije.⁶ Kako se time ne rješava i sudbina međunarodne pravne pomoći između Republike Hrvatske i Republike Makedonije, odnosno između Republike Hrvatske i drugih zemalja iz sastava bivše Jugoslavije, valjalo bi, zbog mnogobrojnih prednosti koje rješenja europskih uredbi donose u olakšavanju i ubrzanju međunarodne pravosudne suradnje razmisliti o mogućnostima zaključenja novih bilateralnih ili multilateralnih ugovora među tim zemljama

² Ugovor između Republike Hrvatske i Republike Slovenije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima od 7. veljače 1994. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 3/1994), Sporazum između Vlade Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima od 26. veljače 1996. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1996) i Sporazum između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o izmjeni Sporazuma između Republike Hrvatske, Vlade Bosne i Hercegovine i Vlade Federacije Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima od 17. lipnja 2002. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 5/2003) te Ugovor između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima (Srbija i Crna Gora) od 15. rujna 1997. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 8/1998).

³ Hrvatska je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Privremeni sporazum potpisala 29. listopada 2001. Oba sporazuma stupila su na snagu 1. veljače 2005. Hrvatska je zahtjev za punopravno članstvo predala 21. veljače 2003., a službeni status kandidata za članstvo u Europskoj uniji dobila je 18. lipnja 2004.

⁴ Uredba (EZ) br. 1393/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 13. studenoga 2007. o dostavi sudskih i izvan-sudskih isprava u građanskim i trgovačkim predmetima u državama članicama kojom se ukida Uredba (EZ) br. 1348/2000 Vijeća (Sl. l. EZ 324, 10. prosinca 2007., str. 79; dalje u tekstu: Uredba br. 1393/2007).

⁵ Uredba (EZ) br. 1206/2001 Vijeća od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u području izvođenja dokaza u građanskim i trgovačkim predmetima (Sl. l. EZ L. 174, 27. lipnja 2001., str. 7; dalje u tekstu: Uredba br. 1206/2001).

⁶ Čl. 1. Uredbe 1393/2007 i čl. 1. Uredbe 1206/2001.

koji bi se temeljili na europskim rješenjima, što bi trebalo doprinijeti bržoj i učinkovitijoj međunarodnoj pravnoj suradnji. Novo pravno uređenje besplatne pravne pomoći u Hrvatskoj⁷ iziskuje odgovor o primjenljivosti tih odredbi na građane Republike Makedonije. Osim toga, treba razjasniti odnos bilateralnih i multilateralnih ugovora iz domene međunarodne pravne pomoći⁸ kojih su i Hrvatska i Makedonija članice te mogućnosti njihova uzajamnog djelovanja.

2. MEĐUNARODNA PRAVNA POMOĆ

Smatra se da je međunarodna pravna pomoć⁹ posljedica teritorijalne ograničenosti državne vlasti¹⁰, svojevrsan izraz načela teritorijalnosti¹¹ odnosno suverenosti¹² koji se manifestira u negativnom stavu međunarodnog običajnog prava prema kojem nijedna država ne može poduzimati postupovne radnje na području druge države bez njezine suglasnosti.¹³ Međunarodna pravna pomoć kao dio međunarodnog procesnog prava može se odrediti u širem ili užem

⁷ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (Narodne novine, br. 62/2008; dalje u tekstu: ZBPP).

⁸ Konvencija o dostavi u inozemstvo sudskih i izvansudskih dokumenata u građanskim ili trgovačkim stvarima potpisana u Haagu 15. studenoga 1965. (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 10/2005; dalje u tekstu: Haaška konvencija o dostavi), Konvencija o izvođenju dokaza u inozemstvu u građanskim ili trgovačkim stvarima potpisana u Haagu 18. ožujka 1970. (dalje u tekstu: Haaška konvencija o izvođenju dokaza).

⁹ Međunarodna pravna pomoć jest pravna pomoć koju tijela jedne države pružaju tijelima drugih država u međunarodnom pravnom prometu. Vidi *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2007., str. 712.

¹⁰ Schack, Haimo, *Internationales Zivilverfahrensrecht*, C. H. Beck, München, 2007., str. 66.

¹¹ Prema načelu teritorijalnosti hrvatski su sudovi nadležni suditi samo u granicama državnog teritorija Republike Hrvatske. Vidi Triva, Siniša; Dika, Mihajlo, *Gradansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 57; dalje u tekstu: Triva, Dika, GPPP).

¹² Smatra se da je načelo suverenosti, osim načela ravnopravnosti i učinkovitosti, jedno od načela na kojima se zasniva međunarodna pravna pomoć. Ono uzrokuje međunarodnu pravnu pomoć i određuje njezine granice u odnosu na vrste radnji koju su domaći sudovi ili druga ovlaštena tijela spremni izvršiti i načine na koji će te radnje izvesti, a koje određuje javni poredak. Vidi Varadi, Tibor; Bordaš, Bernadet; Knežević, Gašo; Pavić, Vladimir, *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd, 2008., str. 534 – 535.

¹³ Nagel, Heinrich; Gottwald, Peter, *Internationales Zivilprozessrecht*, Otto Schmidt, Köln, 2007., str. 335.

smislu, pri čemu se međunarodna pravna pomoć u užem smislu odnosi na suradnju sa stranim sudovima i pomoć u provedbi postupka u inozemstvu. Međunarodna pomoć u širem smislu pak obuhvaća i priznanje i ovrhu stranih sudskih odluka.¹⁴ Kritika prezentirane diobe ističe različitost polaznih premissa, naglašavajući da je svrha međunarodne pravne pomoći samo poduzimanje pojedinih postupovnih radnji, ne i priznanje i ovrha strane sudske odluke. Zbog toga međunarodna ugovorna praksa odvojeno uređuje pitanja pravne pomoći i priznanja i ovrhe stranih sudskih odluka.¹⁵ ¹⁶ Međunarodna pravna pomoć obuhvaća dostavu, provedbu procesnih radnji u svrhu izvođenja dokaza, obavijest o stranom pravu i sl. Za pojedine autore upravo je opseg tih radnji kriterij za razlikovanje međunarodne pravne pomoći u užem i širem smislu.¹⁷ Treba istaknuti da se u zahtjevu za pružanje pravne pomoći od zamoljenog suda ili drugog ovlaštenog tijela može zatražiti samo poduzimanje određenih parničnih radnji, ne i provođenje glavne rasprave ili donošenje odluke o glavnoj stvari.¹⁸

Dvojbeno je treba li pojam sudske zaštite (*Justizgewährung*) obuhvatiti i pravnu pomoć koju domaći sudovi pružaju postupku započetom pred stranim sudom. Razmatrajući tu ideju u međunarodnom kontekstu, pojmom sudske zaštite u širem smislu trebalo bi obuhvatiti i pravnu pomoć koju domaća pravosudna tijela pružaju stranim pravosudnim tijelima. To bi ujedno značilo i neograničavanje zadaća i ciljeva građanskog sudskog postupka uz nacionalne granice i omogućivanje iznalaženja istine i pravnog mira u drugim dijelovima svijeta. Ipak, takav pristup otežan je u državama kontinentalnog europskog kruga snažno obojenim stavovima o ograničenom suverenitetu.¹⁹ Unatoč tome, pravna pomoć ne može se odbiti zato što zamoljena država u toj stvari propisuje isključivu nadležnost svojih sudova ili zato što je neizvjesno hoće li se

¹⁴ Cf. *ibid.*, str. 342.

¹⁵ Cf. *ibid.*, str. 335.

¹⁶ Zanimljivo je da upravo Ugovor o pravnoj pomoći između Hrvatske i Makedonije, koji će poslije biti predmet istraživanja (vidi Ad. 2.), istodobno uređuje i pravnu pomoć i priznanje i ovrhu stranih sudskih odluka.

¹⁷ Tako međunarodna pravna pomoć u užem smislu obuhvaća dostavu i izvođenje dokaza, ali i poduzimanje drugih sudskih radnji, kao primjerice objavu strane sudske odluke u dnevnom tisku. Međunarodna pravna pomoć u širem smislu osim navedenog obuhvaća i davanje obavijesti o pravu. Vidi Geimer, Reinhold, *Internationales Zivilprozessrecht*, Otto Schmidt, Köln, 2009., str. 1259.

¹⁸ Triva, Dika, GPPP, str. 102.

¹⁹ Geimer, *op. cit.* u bilj. 17, str. 704.

donesena odluka priznati ili ne.²⁰ Iako prema međunarodnom običajnom pravu strane države nemaju pravo na zahtjev za pružanje pravne pomoći, pravna pomoć može se tražiti na temelju obveza preuzetih međunarodnim ugovorom, u skladu s pravilom *pacta sunt servanda*. S obzirom na to da ugovor obvezuje samo države koje su potpisnice ugovora, građani nisu ovlašteni zahtijevati od stranih sudova poduzimanje pojedinih postupovnih radnji.²¹

Polazište za razlikovanje ugovorne i izvanugovorne pravne pomoći jest postojanje ili nepostojanje pravnog temelja kojim se pravna pomoć uređuje. Izvanugovorna pravna pomoć pruža se na temelju međunarodne kurtoazije (*courtoisie internationale*), odnosno očekivanja zamoljene države koja pravnu pomoć pruža da će država moliteljica u obrnutom slučaju učiniti isto. Daljnje značajke izvanugovorne pravne pomoći vezuju se uz nemogućnost primjene prisile²², a time i vrlo neizvjesnu djelotvornost koja ovisi o dobrovoljnom pristanku adresata.

Neki autori ističu da opća očekivanja u okviru međunarodne zajednice treba razdvojiti od pravila uzajamnosti, odnosno da pravnu pomoć treba pružiti neovisno o postojanju uzajamnosti. Mišljenja su da upravo strogo razgraničenje međunarodne pravne pomoći i priznanja i ovrhe stranih sudskih odluka ima izvanredno praktično značenje jer se time ističe da međunarodna pravna pomoć ne smije biti opterećena problemom uzajamnosti.²³ Drugi pak naglašavaju da uvjet uzajamnosti treba fleksibilno tumačiti kako ne bi postao kočnica međunarodne suradnje te iznose "problem prvog koraka" kao ozbiljan praktičan problem koji može u potpunosti blokirati međunarodnu suradnju između država koje se do toga trenutka međusobno nisu obraćale zahtjevima za pružanje pravne pomoći. Smatraju da se problem može riješiti s pomoću pretpostavljenog reciprociteta, odnosno pravila da će se zahtjevi za pružanje pravne pomoći prihvatiti, osim ako se utvrdi da se zahtjevi u državi porijekla zamolnice ne prihvaćaju.²⁴

²⁰ Schack, *op. cit.* u bilj. 10, str. 69.

²¹ Geimer, *op. cit.* u bilj. 17, str. 705.

²² Schack, *op. cit.* u bilj. 10, str. 69; Geimer, *op. cit.* u bilj. 17, str. 1262.

²³ Nagel, Gottwald, *op. cit.* u bilj. 13, str. 341.

²⁴ Varadi *et al.*, *op. cit.* u bilj. 12, str. 143 – 144.

3. ZNAČAJKE UGOVORA IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I REPUBLIKE MAKEDONIJE O PRAVNOJ POMOĆI U GRAĐANSKIM I KAZNENIM STVARIMA

Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona (čl. 140. Ustava Republike Hrvatske²⁵).²⁶ Dvostrani ugovor koji su Hrvatska i Makedonija zaključile o pravnoj pomoći u građanskim i kaznenim stvarima stupio je na snagu 29. svibnja 1995. Osnovna značajka tog ugovora bila je pojednostavljenje postupka pružanja pravne pomoći, što se moglo pripisati dugogodišnjem postojanju dviju republika u sastavu jedne federalne države, kao i činjenici da je raspadom Jugoslavije zadržano gotovo jednako republičko zakonodavstvo, odnosno da su u momentu njegova zaključivanja mnoga područja zakonodavstva bila slična.²⁷

Ugovor se sastoji od preambule i četiri poglavlja (I. poglavlje – opće odredbe, II. poglavlje – pravna pomoć u građanskim stvarima, III. poglavlje – pravna pomoć u kaznenim stvarima i IV. poglavlje – završne odredbe). Predmet istraživanja ovog članka ograničava se samo na pravnu pomoć u građanskim stvarima.

3.1. Jednakost građana Republike Hrvatske i Republike Makedonije u postupku pred sudovima

U preambuli Ugovora sadržani su opći ciljevi koji su se Ugovorom željeli postići, točnije – unapređenje pravnih odnosa među državama i unapređenje njihove suradnje na području pravosuđa te olakšavanje međusobnog pravnog prometa.

Ugovor ističe jednakost državljana ugovornih stranaka u postupcima pred sudovima. Tako je propisano da državljanima jedne ugovorne strane imaju jedna-

²⁵ Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 41/2001 – pročišćeni tekst, 55/2001 – ispravak, 76/2010; dalje u tekstu: URH).

²⁶ Međunarodni ugovori u Hrvatskoj imaju nadzakonsku pravnu poziciju (pravnu supremaciju) samo prema zakonima Republike Hrvatske i propisima utemeljenim na zakonima (tzv. podzakonski akti), ali ne i prema Ustavu. Opširnije u: Šernhorst, Nevenka, *Pravna pomoć u stvarima s inozemnim elementom, aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse*, Organizator, Zagreb, 2000., str. 593 – 596.

²⁷ Janevski, Arsen, *Pravna pomoć u građanskim stvarima prema Ugovoru o pravnoj pomoći zaključenom između Republike Makedonije i Republike Hrvatske za građanske i kaznene predmete*, Zbornik radova Prvog zagrebačko-skopskog pravnog kolokvija održanog 19. i 20. listopada u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta i Zagrebu, 2001., str. 120.

ko jamstvo svojih prava, jednak pristup sudovima i da sudjeluju u postupcima pred sudovima druge ugovorne stranke pod jednakim uvjetima kao njezini državljani (čl. 1. st. 1. i 2. Ugovora). Navedena pravila odnose se i na pravne osobe (čl. 1. st. 3. Ugovora).

U međunarodnom procesnom pravu sporan je opseg pravozaštitnih garancija. Suglasnost postoji u odnosu prema tome da strancima mora biti osiguran pristup sudovima, načelo saslušanja, nepristranost i postupanje u razumnom roku. Time se težište pravozaštitnog djelovanja realizira u institucijskom i organizacijskom ostvarivanju djelotvornog postupka. Smatra se da zahtjev za osiguranje parničnih troškova i isključenje oslobođenja od prethodnog plaćanja troškova postupka ne onemogućuju pristup sudu i prema dosadašnjoj praksi međunarodnog prava vrijede kao stvarno dopuštena domena razlikovanja stranaca i domaćih državljana.²⁸ Ipak, u odnosima Hrvatske i Makedonije državljani jedne ugovorne stranke oslobođeni su od plaćanja troškova sudskog postupka pod jednakim uvjetima i u jednakom obujmu kao i državljani druge države (čl. 14. Ugovora). Osim toga, od države jedne ugovorne stranke koja u postupku sudjeluje kao tužitelj ili umještač, nije dopušteno zahtijevati osiguranje parničnih troškova samo zato što je riječ o stranom državljaninu koji na teritoriju te države nema prebivalište (čl. 16. st. 1. Ugovora). Navedenim odredbama između Hrvatske i Makedonije otklonjeni su i posljednji, dopušteni oblici razlikovanja stranaca i domaćih državljana u postupcima pred sudovima.

3.2. Pojam “građanske stvari”

Iako se pojam “građanske stvari” u Ugovoru pokušao precizirati pojašnjenjem prema kojem on obuhvaća i gospodarske i obiteljske stvari (čl. 2. st. 2. Ugovora), riječ je o vrlo neodređenom i općenitom pravnom pojmu.²⁹

Dvojba koja je u doktrini nastala o tome na koji bi se način trebali tumačiti pojmovi sadržani u međunarodnim ugovorima pokušala se prevladati ili ugovoru imanentnim tumačenjem koje treba proizaći iz cilja i smisla samoga ugovora autonomno, tj. neovisno o nacionalnim pravnim porecima i drugim interpretativnim uzorima, ili tumačenjem koje upućuje na pravila nacionalnog pravnog poretka. U nekim bi slučajevima bila moguća i dvostruka kvalifikacija kako bi se postigla ravnoteža u tumačenju ugovora. Kada je riječ o pojmu gra-

²⁸ Geimer, *op. cit.* u bilj. 17, str. 666 – 667.

²⁹ Janevski, *op. cit.* u bilj. 27, str. 122.

đanske i trgovačke stvari, on se neće tumačiti autonomno – dovoljno će biti da je riječ o građanskoj ili trgovačkoj stvari i u jednoj i u drugoj državi. Ipak, takvo tumačenje bit će moguće samo ako je riječ o dvostranom ili trostranom ugovoru. U slučaju da je riječ o višestranj konvenciji, takvo bi određenje moglo bilo suviše složeno.³⁰ Pozivanje na autonomnu kvalifikaciju moguće je samo ako postoji supranacionalna instanca koja daje tumačenje takvih pojmova.³¹ Zanimljivo je da Haaška konvencija o izvođenju dokaza pojmom “građanske i trgovačke stvari” obuhvaća i zahtjeve za izvođenje dokaza u stečajnim i kartelnim stvarima ili nasljednopravnim stvarima. House of Lords čak je i zahtjev za saslušanje svjedoka u norveškoj poreznoj stvari protumačio kao građansku stvar jer ne postoji opće priznato uže tumačenje toga pojma te on u Engleskoj obuhvaća sve postupke izuzev kaznenih stvari.³²

Polazeći od stava da bi pojam građanske stvari, s obzirom na to da je riječ o dvostranom ugovoru, trebalo odrediti prema pravilima nacionalnog prava, u Hrvatskoj građanskopravni spor³³ treba tumačiti u skladu s pravilima Zakona o parničnom postupku³⁴, a u Makedoniji – u skladu s pravilima makedonskog parničnog procesnog prava.³⁵ U tom smislu pojmom građanskopravnog spora trebalo bi obuhvatiti sve one sporove u kojima sud raspravlja i odlučuje o osnovnim pravima i obvezama čovjeka i građanina, o osobnim i obiteljskim odnosima građana te u radnim, trgovačkim, imovinskim i drugim građanskopravnim sporovima prema pravilima parnične procedure, ako zakonom nije za

³⁰ Geimer, *op. cit.* u bilj. 17, str. 157.

³¹ U tom je smislu i odluka Europskog suda od 14. listopada 1976. u vezi s tumačenjem pojma građanske stvari prema Bruxelleskoj konvenciji o sudskoj nadležnosti, priznanju i ovrši odluka u građanskim i trgovačkim predmetima iz 1968., a prema kojoj pojam građanske stvari u smislu čl. 1. neće izazvati potrebu da se predmet spora mora odrediti kao privatnopravni prema pravnim porecima svih država ugovornica. U protivnom bi se moglo dogoditi da se područje primjene reducira na tek neznatan broj država. *Cf. ibid.*, str. 158.

³² Nagel, Gottwald, *op. cit.* u bilj. 13, str. 407.

³³ Treba razlikovati pojmove građanskopravni spor i građanskopravna stvar. Pojam građanskopravnog spora uži je od pojma građanskopravne stvari jer se odnosi samo na građanske sporne stvari, odnosno stvari o kojima se raspravlja i odlučuje u parničnom postupku. Opširnije u: Triva, Dika, GPPP, str. 13 – 18.

³⁴ Zakon o parničnom postupku (Službeni list SFRJ, br. 4/1977, 35/1991; Narodne novine, br. 26/1991, 53/1991, 91/1992, 112/1999, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008 – Odluka Ustavnog suda RH, 84/2008, 123/2008 – ispravak; dalje u tekstu: ZPP).

³⁵ Zakonot za parničnata postapka (Službeni vesnik na Republika Makedonija, br. 79/2005, 110/2008, 83/2009; dalje u tekstu: ZPP RM).

neke od tih sporova određeno da u njima sud rješava po pravilima kojeg drugog postupka (čl. 1. ZPP-a).³⁶ Međutim, kako se pružanje pravne pomoći ne vezuje uz određenu vrstu postupka, smatra se da nema nikakve zapreke da se pravna pomoć pruži ne samo u parničnom postupku, već i u drugim postupcima o kojima se odlučuje o građanskim stvarima – izvanparničnom, stečajnom i ovršnom postupku. Stoga pojam građanske stvari prema Ugovoru treba shvaćati u najširem smislu i treba obuhvatiti sve imovinskopravne odnose bez obzira na njihovu materijalnopravnu osnovu – obveznopravne, stvarnopravne, autorske, nasljednopravne, industrijsko vlasništvo, nelojalnu konkurenciju, osobne i obiteljske odnose, radne odnose kao i gospodarske odnose shvaćene u najširem smislu riječi.³⁷

3.3. Pružanje pravne pomoći i drugim tijelima (službama) koja su nadležna za građanske stvari

Iza formulacije Ugovora prema kojoj “Pravosudni organi ugovornih stranaka, sukladno odredbama ovog ugovora, pružaju pravnu pomoć i drugim organima koji su po zakonodavstvu ugovorne stranke nadležni za stvari iz prethodnih stavaka ovog članka (čl. 2. st. 4.)” kriju se mnoge nejasnoće, ali i poteškoće koje bi mogle nastati kao posljedica dejudicijalizacije, odnosno prijenosa građanskih predmeta određenih vrsta na obavljanje tijelima različitim

³⁶ Slično određenje sadržava i ZPP RM, koji u čl. 1. propisuje da se Zakonom uređuju pravila postupka na temelju kojih sud raspravlja i odlučuje o osnovnim pravima čovjeka i građanina, osobnim i obiteljskim, radnim, imovinskim i drugim građanskopravnim odnosima fizičkih i pravnih osoba, osim ako za neke od navedenih sporova posebnim zakonom nije predviđeno da u njima sud odlučuje na temelju pravila nekog drugog postupka. Navedena definicija razlikuje se od hrvatskog određenja po tome što su pri opisivanju vrsta građanskopravnih sporova izostali trgovački sporovi. Osim toga, u određenju građanskopravnog spora izričito je propisano da stranke mogu biti i fizičke i pravne osobe.

Trgovačke sporove ZPP RM ipak određuje u procesnopravnom smislu s pomoću dvaju kriterija: kauzalnog kriterija (*ratione causae*) kada je riječ o sporovima koji se odnose na brodove i plovidbu unutrašnjim vodama te sporovima na koje se primjenjuje plovidbeno pravo (plovidbeni sporovi), osim sporova koji se odnose na prijevoz putnika (čl. 462. st. 1. t. 2. ZPP RM-a), ili kombinacijom kauzalnog i personalnog kriterija (*ratione persone et causae*) kada je primjerice riječ o sporovima iz međusobnih trgovačkih odnosa u kojima su obje stranke pravne osobe (čl. 462. st. 1. t. 1. ZPP RM-a), Janevski, Arsen; Zoroska-Kamilovska, Tatjana, *Građansko procesno pravo*, knjiga prva: Parnično pravo, Pravni fakultet “Justinijan Prvi”, Skopje, 2009., str. 500.

³⁷ Janevski, *op. cit.* u bilj. 27, str. 124.

od sudova. Naime, iako time Ugovor trajno aktualizira pravosudnu scenu u Hrvatskoj i Makedoniji u pogledu pružanja pravne pomoći tijelima kojima je u nadležnost preneseno obavljanje građanskih stvari, praktično je neizvjesno obraćaju li se ta tijela u Hrvatskoj zahtjevom za pružanje međunarodne pravne pomoći u Makedoniji neposredno Ministarstvu pravosuđa (kao tijelu putem kojeg se vrši sama komunikacija) ili bi se zahtjevom za pružanje pravne pomoći morala obratiti onim tijelima koja pružaju pravnu pomoć (sudovima) i koja bi se tek nakon toga obratila Ministarstvu pravosuđa. Budući da bi se lanac tijela uključenih u proces pružanja pravne pomoći prema drugoj iznesenoj varijanti nepotrebno produljivao, smatramo da bi drugim tijelima čijoj nadležnosti pripada rješavanje građanskih stvari trebalo omogućiti da se zahtjevom za pružanje međunarodne pravne pomoći neposredno obrate Ministarstvu pravosuđa, kao tijelu posredstvom kojeg se obavlja komunikacija s pravosudnim tijelima koja pravnu pomoć pružaju u inozemstvu, u ovom slučaju u Makedoniji.

Tko su tijela ili službe u čiju je nadležnost preneseno obavljanje građanskih stvari? U Republici Hrvatskoj pritom se misli na javnobilježničku službu, kojoj su, nakon što je bila iznova uspostavljena 1995., sukcesivno povjeravane i mnoge druge zadaće. Tako su već Ovršnim zakonom iz 1996.³⁸ javni bilježnici ovlašten konkurentno sa sudovima provoditi postupke založnopravnog i fiducijarnog osiguranja; Zakonom o nasljeđivanju iz 2003.³⁹ provoditi nesporne ostavinske postupke čiju su im provedbu sudovi dužni povjeravati, odnosno sastavljati tzv. javne oporuke, nasljednopravne ugovore; Zakonom o obveznim odnosima iz 2005.⁴⁰ sastavljati ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju; dok im je Novelom Ovršnog zakona iz 2005.⁴¹ povjereno određivanje ovrhe na temelju vjerodostojne isprave, zapravo izdavanje platnih naloga i uvjetnog određivanja ovrhe na temelju nepravomoćnih platnih naloga.⁴²

Prema praksi Ministarstva pravosuđa javni se bilježnici kao tijela koja odlučuju u građanskim predmetima mogu neposredno obratiti Ministarstvu kao središnjem tijelu za međunarodnu pravnu pomoć u slučajevima kada odlučuju

³⁸ Ovršni zakon (Narodne novine, br. 57/1996, 29/1999, 42/2000, 173/2003, 194/2003, 151/2004, 88/2005, 125/2005, 67/2008; dalje u tekstu: OZ).

³⁹ Zakon o nasljeđivanju (Narodne novine, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 41/2008; dalje u tekstu: ZN).

⁴⁰ Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine, br. 35/2005, 41/2008; dalje u tekstu: ZOO).

⁴¹ Narodne novine, br. 88/2005.

⁴² Dika, Mihajlo, "Izvanparnična" i koncilijacijska funkcija javnih bilježnika – *de lege lata* i *de lege ferenda*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 59, br. 6, 2009., str. 1155.

u ovršnim predmetima. Međutim, ako je riječ o ostavinskim predmetima u kojima su javni bilježnici povjerenici sudova, tada se oni zahtjevom za dostavu akata strankama u inozemstvo ili zamolnicom za međunarodnu pravnu pomoć obraćaju najprije općinskim sudovima, a sudovi zatim Ministarstvu pravosuđa.

U Hrvatskoj je trenutačno u proceduri Prijedlog zakona o javnim ovršiteljima⁴³, kojim je predviđeno uvođenje javnoovršiteljske službe⁴⁴ koju će javni ovršitelji obavljati kao samostalni i neovisni nositelji službe koji imaju svojstvo osoba javnog povjerenja.⁴⁵ S obzirom na niz uvjeta koje neka osoba mora ispuniti da bi bila imenovana za javnog ovršitelja⁴⁶ i vrlo ozbiljne ovlasti i radnje koje će javni ovršitelji izvršavati⁴⁷, u Hrvatskoj se uskoro može očekivati razvoj

⁴³ Na 18. sjednici Hrvatskog sabora 9. srpnja 2010. donesen je zaključak da se prihvaća Prijedlog zakona o javnim ovršiteljima sa 97 glasova "za" i 2 "suzdržana". Sve primjedbe, prijedlozi i mišljenja iznijeti u raspravi dostavit će se predlagatelju radi izrade Konačnog prijedloga zakona; www.sabor.hr/Default.aspx?art=34436 (11. kolovoza 2010.).

⁴⁴ Javnoovršiteljska služba provodi ovrhu na temelju ovršnih isprava u skladu s odredbama Ovršnog zakona ili drugog posebnog zakona, osim u slučajevima kada je provođenje tih ovrha u isključivoj nadležnosti suda ili drugog tijela, poduzima potrebne radnje u vezi s provedbom ovrhe na području Republike Hrvatske i obavlja druge poslove predviđene ovim ili drugim zakonom (čl. 2. Prijedloga zakona o javnim ovršiteljima).

⁴⁵ Čl. 2. st. 1. Prijedloga zakona o javnim ovršiteljima.

⁴⁶ Za javnog ovršitelja može biti imenovana osoba: 1. koja je državljanin Republike Hrvatske, 2. koja ima poslovnu sposobnost i ispunjava opće i posebne zdravstvene uvjete za obavljanje javne službe, 3. koja je u Republici Hrvatskoj diplomirala na pravnom fakultetu ili koja je nostrificirala svoju diplomu o završenom pravnom fakultetu izvan Republike Hrvatske, 4. koja ima položen pravosudni i javnoovršiteljski ispit, 5. koja je dostojna javnog povjerenja za obavljanje javnoovršiteljskog poziva, 6. koja se obvezala da će, ako bude imenovana za javnog ovršitelja, napustiti drugu naplatnu službu ili kakvo drugo naplatno zaposlenje, ili članstvo u tijelu pravne osobe koja obavlja kakvu gospodarsku djelatnost, 7. koja je dala izjavu da će, ako bude imenovana za javnog ovršitelja, osigurati opremu i prostorije koje su prema kriterijima što ih je utvrdilo Ministarstvo potrebni i primjereni za obavljanje javnoovršiteljske službe (čl. 14. st. 1. Prijedloga zakona o javnim ovršiteljima).

⁴⁷ Javni ovršitelj ovlašten je obavljati sljedeće radnje: provoditi ovrhu na temelju ovršnih isprava u skladu s odredbom čl. 2. tog Zakona, vršiti dostavu svih sudskih pismena, ovršnih isprava i drugih isprava koje su vezane uz ostvarivanje pojedinih prava i obveza (prava iz radnog odnosa i dr.), vršiti na zahtjev stranke ili javnog bilježnika dostavu javnobilježničkih isprava i odluka, uručivati ovršne naloge, zapisnike, zaključke i druge isprave u vezi s provedbom ovrhe, obavljati identifikaciju stranaka i sudionika ovrhe, za potrebe provođenja ovrhe prikupljati podatke o imovini ovršenika, na zahtjev ovrhovoditelja odnosno ovršenika posredovati među njima u svrhu postizanja sporazumnog rješenja, obavljati i druge radnje propisane Ovršnim ili drugim posebnim zakonom (čl. 51. st. 1. Prijedloga zakona o javnim ovršiteljima).

potpuno nove pravne profesije s vrlo ozbiljnim prerogativima državne vlasti.⁴⁸ Nesporno je da će se i javni ovršitelji morati svrstavati u tijela koja su prema čl. 2. st. 4. Ugovora nadležna za građanske stvari, kao što se već svrstavaju i javni bilježnici. Slična je situacija u Republici Makedoniji u čiji su ovršnopравни sustav javni ovršitelji uvedeni znatno prije⁴⁹ i koji su nakon četverogodišnjeg djelovanja pokazali relativno dobre rezultate.

Pojmovno odrediti građansku stvar vrlo je zahtjevno u slučaju razdvajanja tijela nadležnog za odlučivanje u određenoj stvari i suštinskog karaktera same stvari. Primjerice, posvojenje je u Hrvatskoj u nadležnosti centra za socijalnu skrb.⁵⁰ Centar za socijalnu skrb jest upravno tijelo⁵¹ i slijedom toga odlučuje u upravnom postupku. Hoće li se posvojenje prosuđivati suštinski kao obiteljska stvar (time i građanska) ili pak kao upravna stvar, s obzirom na nositelja koji odlučuje u toj stvari? Moramo li posvojenje smatrati upravnom stvari i obiteljskom stvari, ali ne i suštinski građanskom stvari? Nisu li obiteljske stvari i građanske stvari i hoće li zahtjev za pružanjem pravne pomoći u posvojenju prema pravilima ovog Ugovora biti odbijen jer je riječ o upravnoj stvari?⁵²

Ipak, smatramo da bi se posvojenje neovisno o upravnom karakteru tijela koje o njemu odlučuje trebalo smatrati suštinski građanskom (nedvojbeno obiteljskom) stvari, te da bi se s tim u vezi pravna pomoć trebala pružiti i Centru za socijalnu skrb u čijoj nadležnosti pripada ta (građanska) obiteljska stvar. Dodatnu argumentaciju mogli bismo izvesti iz komparacije sa zemljama germanskog pravnog kruga⁵³, ali i iz stava da mnoge stvari neimovinske priro-

⁴⁸ Javni ovršitelji pod zakonom propisanim uvjetima ovlašteni su vršiti pretragu ovršenikova stana ili odjeće koju nosi na sebi, provoditi ovršne radnje kojima nije prisutan ovršenik, otvoriti zaključanu prostoriju, udaljiti osobu koja ometa provedbu ovrhe, naložiti upotrebu sile prema osobi koja ometa ovrhu, izricati novčane kazne (čl. 56. i 57. Prijedloga zakona o javnim ovršiteljima).

⁴⁹ Zakonot za izvršavanje (Službeni vesnik na Republika Makedonija, br. 35/2005, 50/2006, 129/2006, 8/2008, 83/2009; dalje u tekstu: ZI RM).

⁵⁰ Čl. 135. st. 1. Obiteljskog zakona (Narodne novine, br. 116/2003, 17/2004, 107/2007; dalje u tekstu: ObZ).

⁵¹ Čl. 81. Zakona o socijalnoj skrbi (Narodne novine, br. 73/1997, 27/2001, 59/2001, 82/2001, 103/2003, 44/2006, 79/2007; dalje u tekstu: ZSS).

⁵² Prema praksi Ministarstva pravosuđa RH dostava upravnog akta (rješenja o posvojenju) odvija se diplomatskim putem, tj. putem Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija, jer Ugovor ne uređuje pružanje pravne pomoći u upravnim stvarima, već samo građanskim i kaznenim stvarima. Slijedom iznesenog posvojenje se smatra upravnom stvari.

⁵³ O posvojenju u Austriji odlučuju sudovi u izvanparničnom postupku (§§ 86. – 91. Außerstreitgesetz v 12. 12. 2003, BGBl I 111); u Njemačkoj posvojenje također pri-

de također pripadaju domeni građanskopravnih stvari, pri čemu je osobito u slučaju dostave apsolutno nebitno je li tijelo kojem je podnesen zahtjev za pružanje pravne pomoći upravno tijelo (npr. tijelo koje odlučuje o skrbništvu).⁵⁴ I

Konačno, treba dati i odgovor hoće li sudovi pružiti pravnu pomoć stranim arbitražnim sudovima, što će u izvjesnoj mjeri ovisiti i o tome pripadaju li arbitražni sudovi relativno širokoj formulaciji čl. 2. st. 4. Ugovora "druga tijela koja su prema zakonodavstvu ugovorne stranke nadležna za građanske stvari". Smatramo da argumentaciju za potvrđan odgovor na postavljeno pitanje treba izvesti iz činjenice da sam Ugovor izričito ne isključuje primjenu njegovih odredbi na arbitražne sudove i da su arbitražni sudovi nesporno tijela koja su prema zakonodavstvima ugovornih stranaka nadležna za rješavanje građanskih predmeta.⁵⁵ Polazište se može potražiti i u nacionalnim okvirima, primjerice Zakon o sudovima Republike Hrvatske⁵⁶ propisuje da se pravna pomoć stranim izabranim sudovima pruža po pravilima za pružanje pravne pomoći stranim sudovima (čl. 11. st. 4. reč. 2. ZS-a), a Zakon o parničnom postupku Makedonije, osim pravila o pravnoj pomoći (čl. 170. – 174. ZPP RM-a), sadržava i pravila o arbitražnom postupku (čl. 439.- 460. ZPP RM-a). Tako izabrani sud može tražiti od suda mjesno nadležnog za pružanje pravne pomoći (čl. 170.) da izvede pojedine dokaze koje arbitražni sud nije u mogućnosti sam izvesti. Na osnovi šire komparacije koja obuhvaća ne samo zemlje iz sastava bivše Jugoslavije, već i Austriju, Njemačku i Švicarsku te Uredbu 1206/2001., trebalo bi zaključiti da je pružanje pravne pomoći sudova arbitražnim sudovima u međunarodnoj pravnoj praksi uobičajeno. Razlike koje proizlaze iz komparativnih modela tiču se ovlaštenika koji mogu podnijeti zahtjev za pružanje pravne pomoći i puta kojim se izabrani sudovi stranim sudovima mogu obratiti za pravnu pomoć te, konačno, iz opsega procesnih radnji koje su sudovi spremni u okvirima pravne pomoći poduzeti za potrebe arbitražnih sudova.⁵⁷

pada nadležnosti sudova, a odluka se donosi u izvanparničnom postupku (§§ 186. – 199. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit v 17. 12. 2008, BGBl I S 2586).

⁵⁴ *Die internationale Rechtshilfe in Zivilsachen*, Wegleitung, Schweizerische Eidgenossenschaft, Auflage 2003 (stand Juli 2005), www.rhf.admin.ch/etc/medialib/data/rhf.Par.0049.File.tmp/wegl-ziv-d.pdf.

⁵⁵ Janevski, *op. cit.* u bilj. 27, str. 124.

⁵⁶ Zakon o sudovima (Narodne novine, br. 150/2005, 16/2007, 113/2008, 153/2009; dalje u tekstu: ZS).

⁵⁷ Opširnije u: Maganić, Aleksandra, *Pravna pomoć sudova arbitražnim sudovima*, Pravo u gospodarstvu, br. 6, 2008., str. 1153 – 1184.

3.4. Način komunikacije

Nadležna tijela ugovornih stranaka komuniciraju putem ministarstava pravosuđa, točnije, s hrvatske strane putem Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, a s makedonske strane putem Ministarstva za pravosuđe i upravu Republike Makedonije⁵⁸ (čl. 4. st. 1. Ugovora). Time nije isključena mogućnost da ugovorne strane komuniciraju diplomatskim⁵⁹, odnosno konzularnim putem⁶⁰ (čl. 4. st. 2. Ugovora). Određivanjem središnjeg tijela putem kojeg će se obavljati poslovi pravne pomoći znatno se smanjuje broj posrednika u provedbi zahtjeva za pružanje pravne pomoći, olakšava i ubrzava međusoban pravni promet.⁶¹

⁵⁸ Prema trenutačnoj resornoj podjeli u Vladi Republike Makedonije – Ministarstvo pravde; www.vlada.mk. (14. kolovoza 2010.).

⁵⁹ Diplomatski put obuhvaća prilično dug lanac tijela uključenih u pružanje i posredovanje u pružanju pravne pomoći. Primjerice, u Njemačkoj će on početi podnošenjem zahtjeva za pružanje pravne pomoći zemaljskim tijelima pravosudne uprave koja će, ako odluče udovoljiti zahtjevu, zahtjev proslijediti njemačkom veleposlanstvu u državi moliteljici. Nakon toga zahtjev se prosljeđuje ministarstvu vanjskih poslova države moliteljice, a radnju pravne pomoći obaviti će njemački konzul ili tijelo u državi moliteljici nadležno za pružanje pravne pomoći; [http://wapedia.mobi/de/Internationales_Zivilverfahrensrecht_\(Deutschland\)](http://wapedia.mobi/de/Internationales_Zivilverfahrensrecht_(Deutschland)) (14. kolovoza 2010.), str. 7. Diplomatski put (uz konzularni) jedan je od načina dostave pismena stranim državljanima u inozemstvo ako nema međunarodnog ugovora koji bi uređivao pitanja međunarodne pravne pomoći (u navedenom slučaju Ugovor ne isključuje komunikaciju diplomatskim putem), a dostava se obavlja posredstvom diplomatskog predstavništva države moliteljice u zemlji primitka ministarstvu inozemnih poslova, pa tek onda nadležnom sudu. Vidi Birin, Vlasta, *Međunarodna pravna pomoć u građanskim stvarima i neka druga pitanja međunarodnoga privatnog prava nakon uspostave političkog suvereniteta Republike Hrvatske*, Zakonitost, vol. 46, br. 4, 1992., str. 607.

⁶⁰ Konzularni put obuhvaća podnošenje zahtjeva za pružanje pravne pomoći posredstvom konzularnog predstavnika države moliteljice u zamoljenoj državi nadležnom tijelu. Primjerice, ako se pismeno ima dostaviti državljanima Republike Hrvatske u inozemstvu, to se može učiniti putem nadležnog konzularnog predstavnika ili diplomatskog predstavnika Republike Hrvatske koji obavlja konzularne poslove u toj državi. Takva dostava pravovaljana je samo ako osoba kojoj se pismeno dostavlja pristane primiti ga (čl. 136. st. 2. ZPP-a).

⁶¹ Ugovor odstupa od pravila hrvatskog i makedonskog procesnog prava prema kojima će sudovi uzimati u postupak molbe za pravnu pomoć inozemnih sudova samo ako su dostavljene diplomatskim putem, odnosno da će se molbe domaćih sudova za pravnu pomoć u inozemstvu dostavljati diplomatskim putem (čl. 183. i 184. ZPP-a; čl. 173. i 174. ZPP RM-a). Ipak, i sama pravila procesnog prava sadržavaju formulaciju kojom dopuštaju da se međunarodnim ugovorom ti odnosi uredi na drukčiji način: "Ako međunarodnim ugovorom nije što drugo određeno...".

3.5. Zamolnica

Zamolnica za pravnu pomoć i sva ostala pismena, koja je potrebno priložiti sukladno odredbama ugovora, dostavljaju se na jeziku države moliteljice. Prijevod na jezik zamoljene države nije potrebno prilagati (čl. 5. st. 1. Ugovora). Međutim, pismena koja se uručuju osobama u zamoljenoj državi dostavljaju se na jeziku države moliteljice, a mora biti priložen i prijevod na jezik zamoljene države. Ako prijevod nije priložen, uručenje će se izvršiti samo ako primatelj pismeno dobrovoljno primi (čl. 5. st. 3. i 4. Ugovora). Odgovori na zamolnice dostavljaju se na jeziku zamoljene države (čl. 5. st. 2. Ugovora).⁶²

Zamolnica za pravnu pomoć mora sadržavati: 1. naziv organa koji moli za pravnu pomoć i organa kojeg se moli pomoć, 2. opis predmeta u kojem se moli za pomoć, 3. oznaku predmeta koji su važni za provedbu postupka davanja pravne pomoći, 4. ime i prezime te podatke o rođenju stranaka u postupku, mjesto njihova prebivališta, državljanstvo, a za pravne osobe tvrtka, odnosno ime i sjedište, 5. ime i prezime mogućih pravnih zastupnika u pojedinim predmetima (čl. 6. st. 1. Ugovora). Zamolnica i priložena pismena moraju biti potpisana i imati pečat organa koji moli za pravnu pomoć (čl. 6. st. 2. Ugovora). Ipak, kada je riječ o pravnoj pomoći koja se pruža uručjenjem pismena – zamolnica će osim navedenih podataka morati sadržavati i adresu osobe kojoj se pismeno uručuje (čl. 10. Ugovora).

Pravna pomoć pruža se na način propisan zakonodavstvom države koja pravnu pomoć pruža (čl. 7. st. 1. Ugovora). Iznimno, zamoljeni organ može postupiti i na način i u obliku koji želi država moliteljica ako to nije u suprotnosti s propisima zamoljene države.⁶³

⁶² Ugovor višestruko olakšava međunarodni pravni promet između Republike Hrvatske i Republike Makedonije. Osim što određuje središnja tijela u Hrvatskoj i Makedoniji putem kojih će se komunikacija u pružanju pravne pomoći odvijati, olakšice postoje i u odnosu na jezik, pa se tako ponovno odstupa od pravila hrvatskog i makedonskog procesnog prava prema kojima će se molbe za pravnu pomoć uzimati u postupak samo ako su molbe i prilozi na jednom od jezika koji je u službenoj uporabi u sudu ili ako je priložen ovjereni prijevod na tom jeziku, odnosno molbe i prilozi domaćih sudova moraju biti sastavljeni na jeziku zamoljene države ili uz njih mora biti priložen njihov prijevod na tom jeziku (čl. 183. i 184. ZPP-a; čl. 173. i 174. ZPP RM-a).

⁶³ Čl. 182. ZPP-a i čl. 172. ZPP RM-a propisuju da se radnja koja je predmet molbe inozemnog suda može obaviti i na način koji zahtijeva inozemni sud ako takav postupak nije protivan javnom poretku Republike Hrvatske, odnosno Republike Makedonije.

Ako zamoljeni organ nije nadležan za udovoljenje zamolnici, zamolnicu upućuje nadležnom organu u zamoljenoj državi i o tome obavještava državu moliteljicu (čl. 8. st. 1. Ugovora). Ako zamolnici nije bilo udovoljeno, potrebno je o tome odmah izvijestiti državu moliteljicu i navesti razloge zašto zamolnici nije bilo udovoljeno (čl. 8. st. 2. Ugovora). Neudovoljenje zamolnici može biti uzrokovano potpuno različitim razlozima. Pri tome trebati razlikovati slučaj faktične nemogućnosti postupanja po zamolnici, kao primjerice kada nadležno tijelo ne može udovoljiti zamolnici jer ne može postupati – dostaviti neko pismo ili pozvati svjedoka zato što ga zbog netočne adrese, njegova iseljenja ili drugih netočnih podataka ne može pronaći, od slučaja kada određena osoba u postupku odbije dati iskaz ili odgovoriti na pojedina pitanja, što je rezultat postupanja koje je nadležno tijelo radi postupanja po zahtjevu za pružanje pravne pomoći provelo, a ne nepostupanja po zamolnici.⁶⁴ Zamoljena država može odbiti pravnu pomoć ako bi udovoljenje zamolnici bilo u suprotnosti s njezinim pravnim poretkom ili bi moglo štetiti njezinoj suverenosti ili sigurnosti (čl. 9. Ugovora). Razlozi za odbijanje pravne pomoći proizlaziti će iz pravila nacionalnog poretka svake ugovorne strane ponaosob, ali se s obzirom na sličnost zakonodavstava Republike Hrvatske i Republike Makedonije u tom smislu ne bi trebale očekivati veće poteškoće.

3.6. Uručivanje pismena

Dostava pismena provodi se prema pravilima zamoljene države, a iznimno će se na izričitu zamolbu države moliteljice primijeniti propis države moliteljice ako to nije u suprotnosti s propisima zamoljene države (čl. 11. st. 1. Ugovora). Dostava se dokazuje sukladno propisima zamoljene države, pri čemu nadležno tijelo u potvrdi o dostavi navodi vrijeme i mjesto dostave te osobu kojoj je pismo dostavljeno (čl. 11. st. 2. Ugovora). Potvrda o dostavi dostavlja se državi moliteljici, a u slučaju nemogućnosti dostave državu moliteljicu treba obavijestiti o razlozima nemogućnosti dostave (čl. 1. st. 3. Ugovora).

3.7. Obavijest o propisima

Ugovorne stranke obvezale su se da će na molbu jedna drugu obavještavati o propisima koji važe ili su važili na njihovim teritorijima te će po potrebi slati i tekstove tih propisa. Naime, pravilo *Jura novit curia* nalaže sudovima pozna-

⁶⁴ Janevski, *op. cit.* u bilj. 27, str. 127 – 128.

vanje ne samo domaćeg, nego i stranog prava. Uvažavajući faktične poteškoće koje bi mogle nastati u nastojanju suda da dozna sadržaj stranog prava sud bi mogao od stranaka zatražiti da mu podnesu javne isprave o sadržaju stranog prava (čl. 13. st. 3. Zakona o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima⁶⁵). No neuspjeh stranaka neće osloboditi sud dužnosti da dozna sadržaj stranog prava, pa će sud ili drugo nadležno tijelo zatražiti obavijest o stranom pravu od Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske (čl. 13. st. 2. ZRSZ-a).⁶⁶ Iz navedenih razloga odredbe Ugovora koje se odnose na obavijest o pravu olakšavaju primjenu makedonskog prava u Republici Hrvatskoj i obratno – primjenu hrvatskog prava u Makedoniji.

3.8. Troškovi pružanja pravne pomoći

Ugovorne stranke ne mogu zahtijevati vraćanje troškova koji su nastali radi pružanja pravne pomoći, osim nagrade vještaku i naknade troškova vještačenja, ako u ovom Ugovoru nije drukčije određeno. Zamoljeni organ može tražiti predujam za te troškove (čl. 13. Ugovora). Praktične poteškoće koje se pojavile u vezi s troškovima postupka pravne pomoći u Ministarstvu pravosuđa Republike Hrvatske vezuju se uz čl. 5. st. 3. i 4. Ugovora, a odnose se na pravilo da uz pismena koja se uručuju osobama u zamoljenoj državi i koja se dostavljaju na jeziku države moliteljice mora biti priložen i prijevod pismena na jezik zamoljene države, odnosno da se u slučaju da prijevod nije priložen dostava može obaviti samo ako adresat pismeno dobrovoljno primi. To bi značilo da ako ne očekujemo da će adresat dobrovoljno primiti pismeno, moramo priložiti prijevod pismena na jeziku države moliteljice. Pitanje je koje se s tim u vezi pojavljuje tko će snositi trošak prijevoda pismena – stranka, Ministarstvo pravosuđa ili sud.⁶⁷ Problemi u vezi s troškovima postupka pravne pomoći mogu nastati i u vezi s primjenom nekih drugih konvencija kojih je Hrvatska članica.⁶⁸

⁶⁵ Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima (Narodne novine, br. 53/1991; dalje u tekstu: ZRSZ).

⁶⁶ Opširnije u: Triva, Dika, GPPP, str. 183 – 185.

⁶⁷ U Ministarstvu pravosuđa smatraju da trošak prijevoda pismena nikako ne bi smio teretiti stranku. Unatoč tome, neki su sudovi pokušali ozakoniti takvu praksu. Ističu da bi se prijevod pismena trebao namirivati iz proračunskih sredstava suda.

⁶⁸ Tako je u praksi Uprave za Europsku uniju i međunarodnu suradnju pri Ministarstvu pravosuđa Republike Hrvatske nastao problem u vezi s primjenom Haaške konvencije o dostavi, koje su ugovorne stranke Sjedinjene Američke Države i Republika

4. UTJECAJ PROMJENE PROPISA O BESPLATNOJ PRAVNOJ POMOĆI NA DRŽAVLJANE REPUBLIKE HRVATSKE I DRŽAVLJANE REPUBLIKE MAKEDONIJE

S obzirom na supremaciju Ugovora nacionalnim zakonskim propisima, stupanje na snagu zakonskih odredbi o besplatnoj pravnoj pomoći u Hrvatskoj i Makedoniji⁶⁹ nije utjecalo na princip jednakosti građana jedne ugovorne strane pred sudovima druge ugovorne strane u odnosu na oslobođenje od plaćanja troškova sudskog postupka (čl. 14. Ugovora). Ipak, kako će o oslobođenju troškova sudskog postupka sud zamoljene države odlučivati na prijedlog stranaka sukladno propisima zamoljene države, a na temelju potvrde o imovinskom stanju koju izdaje nadležni organ one ugovorne stranke na čijem teritoriju stranka ima prebivalište (čl. 15. st. 1. Ugovora), novi će se pravni propisi primjenjivati i na makedonske⁷⁰ i na hrvatske državljane.⁷¹

Hrvatska. Naime, iako čl. 8. st. 1. Haaške konvencije o dostavi dopušta mogućnost dostave sudskih i izvansudskih dokumenata u inozemstvo bez primjene ikakve prisile, izravno putem svojih diplomatskih ili konzularnih predstavnika, SAD se poziva na to da će se dostava sudskih i izvansudskih dokumenata u građanskim ili trgovačkim stvarima strankama u SAD-u obavljati putem agencije s kojom je Ministarstvo pravosuđa SAD-a potpisalo ugovor, a uručenje se obavlja uz naplatu pristojbe od 95 američkih dolara, s tim da se zamolnica i akti moraju dostaviti u dvama primjercima te akti moraju biti popraćeni odgovarajućim prijevodom na engleski jezik (Uprava za Europsku uniju i međunarodnu suradnju, Klasa: 720-03/10-01/3586, Ur. broj: 514-05-05-02-10-3, Zagreb 31. svibnja 2010.). Ipak, unatoč tome što dostava sudskih dokumenata koji dolaze iz države ugovornice ne podliježe nikakvom plaćanju ili povratu pristojbi ili troškova usluge koje je pružila zamoljena država, podnositelj zamolnice plaća ili nadoknađuje troškove nastale: a) angažiranjem sudskog službenika ili osobe nadležne prema pravu države odredišta, b) upotrebom nekog od osobitih načina dostave (čl. 12. Haaške konvencije o dostavi).

⁶⁹ Zakonot za besplatna pravna pomoš (Službeni vesnik na Republika Makedonija, br. 161/2009; dalje u tekstu: ZBPP RM).

⁷⁰ Korisnici prava na pravnu pomoć prema odredbama ZBPP-a jesu hrvatski državljani, stranci na privremenom boravku, stranci na stalnom boravku, azilanti, stranci pod supsidijarnom zaštitom i stranci pod privremenom zaštitom koji ne mogu snositi troškove pravne pomoći bez opasnosti od egzistencijalne ugroženosti (čl. 7. st. 1. ZBPP-a). Zakonska ograničenja o tome koji stranci mogu biti korisnici prava na pravnu pomoć prema ZBPP-u ne vrijede kada je riječ o oslobođenju od troškova sudskog postupka makedonskih državljana jer su oni prema Ugovoru izjednačeni s hrvatskim državljanima (čl. 14. Ugovora).

⁷¹ Za razliku od ZBPP-a koji kao korisnike pravne pomoći određuje samo posebne kategorije stranaca, ZBPP RM ne sadržava takva ograničenja i propisuje da korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć mogu biti sve fizičke osobe pod uvjetima

Pritom su moguće različite kombinacije odredbi ZBPP-a ili ZBPP RM-a, čija će primjena ovisiti o tome: 1. u kojoj je ugovornoj stranci podnesen prijedlog za oslobođenje od sudskih troškova državljana druge ugovorne stranke, 2. gdje stranka o čijem se prijedlogu za oslobođenje od sudskih troškova odlučuje ima prebivalište, 3. ima li stranka o čijem se zahtjevu za oslobođenje od sudskih troškova odlučuje prebivalište na teritoriju neke treće države.

Tako će se pravila ZBPP-a primjenjivati ako je prijedlog za oslobođenje od troškova sudskog postupka podnio državljanin Republike Makedonije u postupku koji je u tijeku u Republici Hrvatskoj, s tim da će potvrdu o imovinskom stanju izdati nadležni organ ugovorne stranke na čijem području državljanin Republike Makedonije ima prebivalište. Dakle, ako je prebivalište u Republici Hrvatskoj – potvrdu o imovinskom stanju izdat će tijelo koje je prema ZBPP-u nadležno za izdavanje te potvrde.⁷²

propisanim Zakonom, poput korisnika socijalne pomoći, osoba koje ostvaruju pravo na invalidsku pomoć, osoba koje ne ostvaruju prihode na osnovi zaposlenja, odnosno ne primaju dohodak od nekretnina, korisnika najniže mirovine koji uzdržavaju dvoje ili više članova obitelji, obitelji te samohranih roditelja s jednim ili više maloljetne djece koji ostvaruju pravo na dječji doplatak, osoba koje imaju pravo azila u Republici Makedoniji, prognanika i osoba bez državljanstva čija imovina ne prelazi pet prosječnih bruto plaća, stranih državljana te građana zemalja članica Europske unije (čl. 12. ZBPP RM-a). Opširnije u: Preložnjak, Barbara; Šago, Dinka, *Pravno uređenje instituta besplatne pravne pomoći u Republici Hrvatskoj s osvrtom na zakonska rješenja postjugoslavenskih država*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 60, br. 3-4, 2010., str. 773 – 818.

⁷² ZBPP ne uređuje potvrdu o imovnom stanju koju izdaje nadležni organ na način na koji je ona određena Ugovorom, već propisuje značenje pojmova imovina, imovno stanje, potvrda o visini dohotka, primici, ukupni dohodak, ukupni primici i sl. Imovno stanje podnositelja zahtjeva obuhvaća ukupni dohodak, ukupne primitke i imovinu podnositelja zahtjeva i članova njegova kućanstva (čl. 3. t. 3. ZBPP-a). Kako je potvrda o visini dohotka koju u tekućoj godini za prethodnu kalendarsku godinu na zahtjev podnositelja zahtjeva ili članova njegova kućanstva izdaje Porezna uprava (čl. 3. st. t. 9. ZBPP-a) samo jedan od elemenata koji određuju imovno stanje podnositelja zahtjeva, nadležno će tijelo o odobravanju pravne pomoći odlučivati na temelju obrasca o imovnom stanju uz koji se prilaže pisana izjava podnositelja zahtjeva i članova njegova kućanstva o imovini te pisana izjava podnositelja zahtjeva i punoljetnih članova njegova kućanstva o dopuštenju uvida u sve podatke o imovini i dohotku (čl. 16. st. 1. ZBPP-a). S obzirom na novine koje ZBPP donosi, makedonski državljanin koji podnosi zahtjev za odobrenje pravne pomoći u postupku pred hrvatskim sudom morat će uz potvrdu Porezne uprave podnijeti i odgovarajuće pisane izjave. Tako će se imovno stanje podnositelja zahtjeva i punoljetnih članova njegova kućanstva utvrđivati na temelju navoda podnositelja zahtjeva u obrascu o imovnom stanju i potvrde o visini dohotka podnositelja zahtjeva i članova njegova kućanstva (čl. 25. st. 4. ZBPP-a). U Hrvatskoj o zahtjevu za pravnu pomoć odlučuje

U slučaju da državljanin Republike Makedonije ima prebivalište u Makedoniji – potvrdu o imovinskom stanju izdat će tijelo koje je prema propisima ZBPP RM-a nadležno za izdavanje te potvrde.⁷³

U slučaju da državljanin Republike Makedonije ima prebivalište u nekoj trećoj zemlji – primjerice Republici Srbiji, potvrdu o imovinskom stanju može izdati diplomatsko ili konzularno predstavništvo ugovorne stranke čiji je državljanin ta osoba (čl. 15. st. 3. Ugovora), tj. u konkretnom slučaju diplomatsko ili konzularno predstavništvo Republike Makedonije u Republici Srbiji. Prilično fluidno određenje prema kojem diplomatsko ili konzularno predstavništvo ugovorne stranke, čiji je državljanin osoba koja je podnijela prijedlog za oslobodjenje od troškova sudskog postupka, **može** izdati potvrdu o imovinskom stanju te osobe iziskuje odgovor na pitanje što u slučaju da diplomatsko ili konzularno predstavništvo ne izda takvu potvrdu – jer je prema odredbama Ugovora to njezino diskrecijsko pravo (može, a ne mora ili će), pa smatramo da je prilikom sastavljanja Ugovora trebalo voditi o tome računa. Naime, u tom slučaju ne bi preostalo ništa drugo nego očekivati da će potvrdu o imovinskom stanju izdati tijelo nadležno za izdavanje te potvrde u državi u kojoj on ima prebivalište.

ZBPP sadržava posebna pravila o odobravanju pravne pomoći u prekograničnim sporovima (čl. 45. – 52.).⁷⁴ Budući da je prekogranični spor onaj spor u kojem stranka koja traži pravnu pomoć ima prebivalište ili uobičajeno boravište u državi članici Europske unije koja nije država članica u kojoj postupa sud, odnosno u kojoj treba izvršiti sudsku odluku (čl. 45. st. 1. ZBPP-a), ta pravila primjenjivat će se u građanskim i trgovačkim stvarima⁷⁵ i na državljane

ured državne uprave u županiji, odnosno ured Grada Zagreba. Nadležni ured jest ured na području čije teritorijalne nadležnosti podnositelj zahtjeva ima prebivalište ili boravište. Kada je riječ o hrvatskim državljanima koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj i strancima, nadležni je ured onaj ured na području čije je teritorijalne nadležnosti sjedište suda ili upravnog tijela, odnosno pravne osobe s javnim ovlastima pred kojima podnositelj zahtjeva pokreće postupak (čl. 3. t. 17. ZBPP-a). Pravnu pomoć zbog razloga pravičnosti odobrava sud koji je nadležan za odlučivanje u predmetu spora (čl. 43. st. 1. ZBPP-a).

⁷³ O zahtjevu za pravnu pomoć u Makedoniji odlučuje Ministarstvo pravosuđa (čl. 20. st. 1. ZBPP RM-a).

⁷⁴ Odredbe o prekograničnom sporu stupaju na snagu na dan prijema Republike Hrvatske u članstvo Europske unije (čl. 77. ZBPP-a).

⁷⁵ Pravna pomoć u prekograničnim sporovima odobrava se u građanskim i trgovačkim stvarima te u postupcima mirenja, izvansudske nagodbe, izvršenju javnih isprava i pravnom savjetovanju u tim postupcima. Prekograničnim sporovima ne smatraju se postupci vezani uz poreze te carinski i upravni postupci (čl. 45. st. 1. ZBPP-a). S obzirom na navedenu zakonsku formulaciju nije jasno hoće li se pojmom prekograničnog spora u građanskim i trgovačkim stvarima obuhvatiti i izvanparnične stvari.

Makedonije koji imaju prebivalište ili uobičajeno boravište u jednoj od članica Europske unije. Zakonom su propisana pravila koja će vrijediti za stranke koje imaju prebivalište ili uobičajeno boravište u Republici Hrvatskoj, a koje pravnu pomoć u prekograničnim sporovima traže pred sudom druge države, članice Europske unije (čl. 50. ZBPP-a). Zahtjev se podnosi Ministarstvu pravosuđa kao središnjem tijelu, koje zatim zahtjev prosljeđuje nadležnom tijelu.⁷⁶

Oslobođenje od plaćanja troškova postupka obuhvaća oslobođenje od plaćanja pristojbi i oslobođenje od polaganja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja i sudskih oglasa.⁷⁷ Kad je stranka u potpunosti oslobođena dužnosti prethodnog plaćanja parničnih troškova (čl. 172. st. 2. ZPP-a, čl. 163. st. 2. ZPP RM-a), prvostupanjski će sud na njezin zahtjev odrediti da je zastupa punomoćnik ako je to nužno radi zaštite prava stranke. Stranka kojoj je postavljen punomoćnik oslobađa se plaćanja stvarnih izdataka i nagrade postavljenom punomoćniku (čl. 174. st. 1. i 2. ZPP-a, čl. 165. st. 1. i 2. ZPP RM-a).⁷⁸

Naime, s jedne strane ZBPP koristi pojam prekogranični spor, što nas navodi na zaključak da je riječ samo o spornim stvarima, dakle o postupcima o kojima će se odlučivati u parničnom postupku, a s druge strane nabrojani su postupci mirenja, izvansudska nagodba i izvršenje javnih isprava kao zakonom dopuštene iznimke od toga pravila. Osim toga, Zakon izričito navodi u kojim se postupcima pravila o prekograničnom sporu neće koristiti. S obzirom na pravnu prazninu koja je u ovom slučaju nastala, smatramo da bi pravnu pomoć u prekograničnim građanskim postupcima ipak trebalo dopustiti i u izvanparničnim stvarima. Obrazloženje za takav stav izvodimo iz same zakonske formulacije koja nije izričito isključila primjenu tih pravila u izvanparničnim postupcima, a riječ je o postupcima u građanskim i trgovačkim stvarima koji mogu biti sporne i nesporne pravne prirode.

⁷⁶ Ako se zahtjev za pružanje pravne pomoći odnosi na postupak pred hrvatskim sudovima, zahtjev se podnosi Ministarstvu pravosuđa i mora biti preveden na hrvatski jezik jer će se u protivnom odbaciti (čl. 47. st. 3. ZBPP-a). Ministarstvo pravosuđa proslijedit će uredno podnesen zahtjev nadležnom uredu na odlučivanje. Ako se pak zahtjev za pružanje pravne pomoći odnosi na postupak koji se vodi pred sudom neke države članice Europske unije, stranka će se najprije obratiti nadležnom uredu, koji će zahtjev proslijediti Ministarstvu pravosuđa. Ministarstvo će zahtjev i svu potrebnu dokumentaciju prevesti na službeni jezik ili jedan od službenih jezika države članice Europske unije i proslijediti je nadležnom tijelu za primanje. Ako pravna pomoć ne bude odobrena, podnositelj zahtjeva dužan je nadoknaditi troškove prevođenja (čl. 50. st. 1. – 3. ZBPP-a).

⁷⁷ Čl. 172. st. 2. ZPP-a; čl. 163. st. 2. ZPP RM-a. Pravo na potpuno oslobođenje ima stranka koja prema općem imovnom stanju ne može snositi troškove bez štete za nužno uzdržavanje sebe i svoje obitelji, a pravo na djelomično oslobođenje ima stranka koja prema svojem općem imovinskom stanju ne može podmiriti sudsku pristojbu bez štetnih posljedica za nužno uzdržavanje sebe i svoje obitelji.

⁷⁸ Opširnije u: Triva, Dika, GPPP, str. 473 – 476; Janevski, Zoroska-Kamilovska, *op. cit.* u bilj. 36, str. 355 – 357.

ZBPP i ZBPP RM na različite načine propisuju u kojim će se postupcima pravna pomoć pružati. Iz toga treba izvesti zaključak da se postupak oslobođenja od plaćanja troškova postupka neće provoditi u svim postupcima u građanskim stvarima, već samo u zakonom propisanim postupcima, te da će oslobođenje od plaćanja troškova postupka ovisiti o tome primjenjuju li se pravni propisi Hrvatske ili Makedonije.⁷⁹ Unatoč relativno širokim i prilično detaljnim zakonskim određenjima, postoje ozbiljne kritike o izostanku nekih vrlo važnih pravnih područja koja također mogu biti od egzistencijalne važnosti (trgovački sporovi i sporovi naknade štete) i preuskoj definiciji pravnih područja u vezi s kojima može biti odobrena besplatna pravna pomoć.⁸⁰

⁷⁹ U Hrvatskoj će se ostvarivanje pravne pomoći odobriti u egzistencijalnim pitanjima korisnika. Egzistencijalna su pitanja u smislu Zakona osobito: statusna pitanja; prava iz sustava socijalne skrbi, prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja te drugi oblici pomoći; radnopravne stvari; zaštita djece i mladih punoljetnika; zaštita žrtava kažnjivih djela, žrtava trgovanja ljudima, obiteljskog nasilja i kada je to predviđeno međunarodnim ugovorima kojih je Republika Hrvatska stranka; kao i imovinsko-pravna pitanja u vezi sa zaštitom nekretnina do veličine zadovoljavajućeg stambenog prostora, odnosno zaštitom sredstava za rad nužnih za uzdržavanje korisnika i članova kućanstva te novčanih sredstava do dvadeset najnižih mjesečnih osnovica za obračunavanje i plaćanje doprinosa za obvezna osiguranja na dan podnošenja zahtjeva prema Zakonu o doprinosima za obvezna osiguranja, po članu njegova kućanstva (čl. 5. st. 2. ZBPP-a). Određujući predmete u kojima će se moći ostvarivati pravo na besplatnu pravnu pomoć zakonodavac se nije poslužio taksativnim već egzemplifikativnim određenjem egzistencijalnih pitanja. Tome u prilog ide upotreba izraza "osobito". Iznimno od navedenog pravila u sudskim postupcima sud može na zahtjev koji ne ispunjava zakonom propisane uvjete odobriti pravnu pomoć zbog razloga pravičnosti (čl. 5. st. 3. ZBPP-a). Takvu pravnu pomoć sud će odobriti ako ocijeni: da je riječ o složenom postupku, da stranka nema sposobnosti da se sama zastupa, da su materijalne prilike takve da bi angažiranje odvjetnika moglo ugroziti uzdržavanje stranke i članova njegova kućanstva (čl. 42. st. 2. ZBPP-a).

U Makedoniji će se zahtjev za pružanje pravne pomoći ostvarivati u sudskim i upravnim postupcima u predmetima u vezi s ostvarivanjem prava socijalnog, zdravstvenog, mirovinskog ili invalidskog osiguranja i prava iz radnih odnosa, u vezi sa zaštitom djece i maloljetnih osoba, žrtava nasilja, žrtava kaznenih djela, žrtava trgovanja ljudima te u vezi s imovinsko-pravnim pitanjima. Vidi Preložnjak, Šago, *op. cit.* u bilj. 71, str. 803.

⁸⁰ *Cf. ibid.*, str. 781 i 803.

5. HRVATSKA I MAKEDONIJA KAO ČLANICE HAAŠKE KONVENCIJE O DOSTAVI I HAAŠKE KONVENCIJE O IZVOĐENJU DOKAZA

Nakon stupanja na snagu Ugovora, u Hrvatskoj i Makedoniji stupila je na snagu Haaška konvencija o dostavi⁸¹, a Haaška konvencija o izvođenju dokaza samo u Makedoniji,⁸² dok se Hrvatska trenutačno nalazi u postupku pristupanja. Stupanje na snagu tih dviju konvencija nesumnjivo doprinosi ubrzanju i olakšanju međunarodnog pravnog prometa ugovornih članica među kojima su, barem kada je riječ o Haaškoj konvenciji o dostavi, i Hrvatska i Makedonija. S obzirom na to da je stupanje na snagu i Haaške konvencije o izvođenju dokaza u Hrvatskoj samo pitanje vremena, pokušat ćemo ukratko opisati sličnosti i razlike konvencijskih rješenja i Ugovora, kako bismo upozorili na njihove prednosti i nedostatke. Istodobno, potrebno je odgovoriti bi li bila moguća primjena tih dviju konvencija između Hrvatske i Makedonije ili bi se ugovorne stranke u svojim međusobnim odnosima morale pridržavati Ugovora, te bi li se u odnosima Hrvatske i Makedonije zajednički mogle primjenjivati odredbe i konvencije i Ugovora.

To naizgled jednostavno, ali zbog dogmatskog pristupa, specifičnosti razvoja i nekih drugih razloga vrlo složeno pitanje iziskuje odgovor radi uređenja ne samo postojećih, već i budućih međunarodnih odnosa Hrvatske i Makedonije.

Ukratko, problem sukoba različitih izvora međunarodnog privatnog prava (međunarodnog procesnog prava) rješava se često shematizirano na taj način da postoji točno određeno pravilo o tome koji izvor ima prednost. Tako u slučaju sukoba između dvostranog i višestranog ugovora, dvostrani ugovor ima prednost jer se ističe da je on u odnosu na višestrani ugovor specijalniji.⁸³ Teško je riješiti konflikte između međunarodnih ugovora ako njihove završne odredbe ne određuju na koji način bi se mogli riješiti eventualni konflikti s drugim ugovorima. Ne može se sa sigurnošću reći ni hoće li u konkretnom slučaju

⁸¹ Haaška konvencija o dostavi stupila je na snagu u Hrvatskoj 1. studenoga 2006., u Makedoniji 1. rujna 2009., u Sloveniji 1. lipnja 2001. i u Bosni i Hercegovini 1. veljače 2009.

⁸² Haaška konvencija o izvođenju dokaza stupila je na snagu u Makedoniji 10. listopada 2009., u Sloveniji 11. rujna 2001. i u Bosni i Hercegovini 19. siječnja 2010.

⁸³ Moguća korekcija tog pravila predviđa se samo za ugovore istog ranga (dva ili više dvostranih, ili dva ili više višestranih ugovora), pa će se u tim slučajevima moći primijeniti i pravilo *lex posterior derogat legi priori*. U vezi s određivanjem hijerarhije među samim međunarodnim ugovorima doktrina predlaže, osim navedenih klasičnih pravila, i princip maksimalne učinkovitosti ili princip najpovoljnijeg prava. Oba podrazumijevaju primjenu odredaba onog ugovora koji, s obzirom na njihov cilj, osigurava najpovoljnije rješenje. Varadi *et al.*, *op. cit.* u bilj. 12, str. 292 – 293.

noviji ugovor potisnuti stariji. S primjenom principa *lex posterior* također treba biti vrlo oprezan.⁸⁴

Usporedbom pravila Ugovora i Haaške konvencije o dostavi, odnosno Haaške konvencije o izvođenju dokaza, moramo konstatirati da konvencijska rješenja detaljnije i suvremenije rješavaju pitanja iz domene dostave i izvođenja dokaza u odnosu na Ugovor. Svakako da je određivanje središnjih tijela u Hrvatskoj i Makedoniji u vrijeme zaključivanja i stupanja na snagu Ugovora bio razvojni korak unaprijed, ali Ugovor, iako sadržajno koncizan i jasan, uređuje samo neka pitanja dostave, a u odnosu na izvođenje dokaza sadržava samo opće odredbe. Stoga su obje konvencije *lex specialis* u odnosu na Ugovor, i kao takve bi se u odnosima između ugovornih članica trebale primjenjivati. Osim toga, konvencije su (ne u potpunosti) stupile na snagu tek nakon stupanja na snagu Ugovora, pa bi se moglo primijeniti i pravilo *lex posterior derogat legi priori*. Konačno, primjena konvencijskih rješenja bila bi u skladu s načelom najpovoljnijeg prava, odnosno općim ciljem koji se zaključivanjem takvih ugovora želi postići – stvoriti odgovarajuće mehanizme kako bi se osiguralo da primatelj bude pravodobno obaviješten o sudskim i izvansudskim dokumentima koji se dostavljaju u inozemstvo te poboljšati organizaciju uzajamne pravne pomoći pojednostavnjenjem i ubrzanjem postupka⁸⁵, odnosno olakšati upućivanje i izvršavanje zamolnica te promicati usklađivanje različitih načina koje one primjenjuju u tu svrhu, te poboljšati uzajamnu pravosudnu suradnju u građanskim ili trgovačkim stvarima.⁸⁶

Iako sam Ugovor u završnim odredbama ne propisuje ništa o njegovu odnosu s drugim dvostranim ili višestranim ugovorima, i Haaška konvencija o dostavi, i Haaška konvencija o izvođenju dokaza sadržava pravilo kojim određuje svoj odnos prema drugim konvencijama koje sadržavaju odredbe o stvarima koje uređuju te konvencije.⁸⁷

⁸⁴ Schack, *op. cit.* u bilj. 10, str. 23 – 24.

⁸⁵ Preambula Haaške konvencije o dostavi.

⁸⁶ Preambula Haaške konvencije o izvođenju dokaza.

⁸⁷ Tako čl. 25. Haaške konvencije o dostavi propisuje – ne dovodeći u pitanje odredbe čl. 22. (da će, ako su stranke Konvencije ujedno i stranke jedne ili obiju konvencija o građanskom postupku potpisanih u Haagu 17. srpnja 1905. i 1. ožujka 1954., Konvencija u njihovim međusobnim odnosima zamijeniti članke 1. – 7. starijih konvencija) i čl. 24. (da će se dodatni sporazumi među strankama konvencija iz 1905. i 1954. smatrati jednako primjenljivima na Konvenciju, osim ako se stranke nisu drukčije sporazumjele) – da ona ne odstupa od konvencija koje sadržavaju odredbe o stvarima koje uređuje, a kojih su države ugovornice stranke ili će postati stranke. Isto tako, i Haaška konvencija o izvođenju dokaza u čl. 32. propisuje – ne dovodeći

S obzirom na to da obje konvencije ne diraju u konvencije kojima se uređuje isto područje, a koje su ugovorne stranke zaključile, ne vidimo razloga zašto se ne bi mogli primjenjivati i Ugovor i Haaške konvencije. Prije svega, Ugovor uređuje čitavo područje pravne pomoći, za razliku od konvencija koje se odnose ili na dostavu ili na izvođenje dokaza. One mogu u pravnom prometu između Hrvatske i Makedonije omogućiti rješavanje onih pitanja na koja sam Ugovor ne daje odgovor ili primijeniti rješenja koja ubrzavaju međunarodnu suradnju. Suprotan stav koji bi polazio od krutog stajališta da dvostrani ugovori imaju uvijek prednost pred višestranim ugovorima značio bi kočnicu u razvoju međunarodnog pravnog prometa, značio bi da se, neovisno o tome kakav je novi višestrani ugovor zaključen, je li on moderniji i primjereniji svrsi, neće primjenjivati samo zato što su članice višestranog ugovora ujedno i članice dvostranog ugovora. Čini se da su se pri usvajanju prijedloga zakona o potvrđivanju Konvencije o dostavi i Konvencije o izvođenju dokaza upravo namjeravali postići sinergijski učinci više konvencija jer se ističe da “Iako je Republika Hrvatska sklopila dvostrane ugovore o pružanju pravne pomoći u građanskim stvarima s većim brojem država stranaka ove Konvencije, a i stranka je Haške konvencije o građanskom postupku od 1. 03. 1954. godine na temelju sukcesije, pristupanje Konvenciji pojednostavit će pružanje pravne pomoći i u odnosima sa ovim državama, te ujednačiti praksu.”⁸⁸

Ipak, praksa Ministarstva pravosuđa RH pokazuje slijepu dosljednost prema pravilu da dvostrani ugovori imaju prednost pred višestranim ugovorima. Tako se pravna pomoć pružala u slučajevima kada se država s kojom je potpisan dvostrani ugovor obraćala Ministarstvu pravosuđa u smislu višestranne konvencije kao što je Haaška konvencija o dostavi (primjerice nadležna tijela Italije i Poljske znala su se obratiti Ministarstvu pravosuđa RH u nekim predmetima pozivom na dvostrani, a u nekim predmetima pozivom na višestrani ugovor), a

u pitanje odredbe čl. 29. (da će, u odnosima među strankama Konvencije koje su istodobno i stranke jedne ili obje konvencija o građanskom postupku potpisanih u Haagu 17. srpnja 1905. i 1. ožujka 1954., Konvencija zamjenjivati članke 8. – 16. prijašnjih konvencija) i čl. 31. (da će se dodatni sporazumi među strankama konvencija iz 1905. i 1954. smatrati jednako primjenljivima na Konvenciju, osim ako se stranke nisu drukčije sporazumjele) – da ne odstupa od konvencija kojih su države ugovornice stranke ili će to postati, a sadržavaju odredbe o pitanjima obuhvaćenima u njoj.

⁸⁸ Prijedlog zakona o potvrđivanju Konvencije o dostavi u inozemstvo sudskih i izvan-sudskih dokumenata u građanskim ili trgovačkim stvarima, II. Ocjena stanja i cilj koji se donošenjem Zakona želi postići te osnovna pitanja koja se predlažu urediti Zakonom, www.sabor.hr/fgs.axd?id=4527.

Ministarstvo se pri obavještanju nadležnih tijela tih država o rezultatu pružanja pravne pomoći obraćalo pozivom na dvostrani ugovor – imajući u vidu pravilo da dvostrani ugovor ima prednost pred višestranim ugovorom.

Smatramo da bi u međunarodnom pravnom prometu između Hrvatske i Makedonije svakako trebalo iskoristiti pogodnosti koje pruža Haaška konvencija o dostavi, poput propisanog obrasca zamolnice i dokumenata koji moraju biti priloženi (čl. 5.) te propisanog obrasca potvrde o dostavi (čl. 6.) koji ujednačavaju i time ubrzavaju pravni promet te primjenu odredbi o pretpostavkama koje moraju biti ispunjene da bi se odluka mogla donijeti iako nije zaprimljena potvrda o dostavi ili isporuci (čl. 15.) i pretpostavkama koje moraju biti ispunjene da bi se od tuženika koji nije pristupio, a protiv kojeg je donesena presuda, otklonili učinci proteka roka za žalbu protiv presude jednogodišnjim rokom prijedloga za povrat u prijašnje stanje (čl. 16.) koji doprinose pravnoj sigurnosti i poštivanju suđenja u razumnom roku.

Haaška konvencija o izvođenju dokaza također pokazuje mnogobrojne prednosti u odnosu na Ugovor.⁸⁹ Ona propisuje dvije metode za izvođenje dokaza – putem zamolnica (poglavlje I) i putem diplomatskih službenika, konzularnih agenata i povjerenika (poglavlje II). Konvencija u odnosu na Ugovor znatno detaljnije propisuje sadržaj zamolnice (čl. 6. Ugovora, čl. 3. Konvencije), radnja se može poduzeti u nazočnosti stranka, zastupnika i pravosudnog osoblja iz tijela koje traži izvršenje zamolnice uz prethodno odobrenje nadležnog tijela države koja je dala takvu izjavu (čl. 7. i 8. Konvencije); odbijanje izvršenja zamolnice detaljnije je propisano, pa će se zamolnica odbiti samo ako izvršenje nije u nadležnosti sudbene vlasti ili zamoljena država smatra da je time ugrožen njezin suverenitet ili sigurnost. Međutim, neće se moći odbiti izvršenje samo zato što prema propisima države izvršenja postoji isključiva nadležnost u predmetu spora u kojem je zamolnica podnesena ili da njezino unutrašnje pravo ne dopušta pokretanje takvog postupka (čl. 12. Konvencije).

Ugovor bi i nadalje trebao biti osnova pravne pomoći u građanskim stvarima između Hrvatske i Makedonije. Područje njegova uređenja znatno je šire od dostave i izvođenja dokaza, Ugovor propisuje određene pogodnosti koje se tiču primjene jezika komunikacije, ali bi ipak u užim, specijalnijim područjima trebali primjenjivati specijalnije odredbe.

⁸⁹ Opširnije u: Sokolić, Sandra; Žic, Marina, *Međunarodna pravna pomoć s posebnim osvrtom na pribavljanje dokaza u inozemstvu u građanskim stvarima*, Informator, br. 5736 od 25. veljače 2009. i br. 5743 od 21. ožujka 2009.

6. TREBA LI HRVATSKOJ I MAKEDONIJI NOVI UGOVOR O PRAVNOJ POMOĆI U GRAĐANSKIM STVARIMA?

Podaci o učestalosti zahtjeva za pružanje međunarodne pravne pomoći između Republike Hrvatske i Republike Makedonije⁹⁰ i ostalih zemalja bivše Jugoslavije⁹¹ u okviru kojih su najvažniji dostava⁹² i zamolnice za izvođenje dokaza svojevrsan su dokaz snažne međusobne povezanosti tih zemalja, ali istodobno i potrebe daljnjeg razvoja i unapređenja njihovih međusobnih odnosa. Nejednak ekonomski, politički i društveni razvoj zemalja regije rezultirao je nejednakim statusom zemalja sastavnica bivše Jugoslavije u okviru kojeg su pojedine već postale punopravne članice Europske unije⁹³, druge nadomak tome⁹⁴, a treće u stadiju ozbiljnih priprema.⁹⁵ Stoga je jedno od vrlo važnih temelja međusobne pravosudne suradnje tih zemalja upravo spremnost da se napuste klasični principi u domeni pružanja pravne pomoći i preuzmu nove ideje koje bi trebale doprinijeti ubrzanju međusobnog pravnog prometa. Kao uzor bi im u tom smislu mogla poslužiti rješenja europskog procesnog prava o dostavi i izvođenju dokaza koja propisujući mogućnost neposredne komunikacije ubrzavaju i olakšavaju pravni promet.

Uredba br. 1393/2007 donijela je izvjesne novine u europski sustav dostave⁹⁶, čija je svrha bila ubrzanje dostave i jača harmonizacija dotadašnjih rješenja.

⁹⁰ Prema okvirnim podacima Ministarstva pravosuđa RH za 2009. godinu u pravnom prometu između Hrvatske i Makedonije bilo je 202 ulazna zahtjeva (zahtjevi iz Makedonije prema Hrvatskoj) i 182 izlazna zahtjeva (zahtjevi iz Hrvatske prema Makedoniji).

⁹¹ Prema okvirnim podacima Ministarstva pravosuđa RH za 2009. godinu u pravnom prometu sa Slovenijom (ulaz 2459; izlaz 2352), Srbijom (ulaz 5767; izlaz 2352), Crnom Gorom (ulaz 249; izlaz 222), Bosnom i Hercegovinom (ulaz 3018; izlaz 3190).

⁹² Dostava u Njemačkoj čini gotovo 90 % od ukupnih zahtjeva za međunarodnu pravnu pomoć, a slijedi je zahtjev za izvođenje dokaza. Vidi Schack, *op. cit.* u bilj. 10, str. 67. U Hrvatskoj dostava također čini najveći udio u zahtjevima za pružanje međunarodne pravne pomoći.

⁹³ Slovenija je članicom Europske unije postala 1. svibnja 2004.

⁹⁴ Hrvatska i Makedonija kandidati su za Europsku uniju.

⁹⁵ Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora potencijalni su kandidati za Europsku uniju.

⁹⁶ Dopuna čl. 7. st. 2. Uredbe br. 1393/2007 prema kojoj se dostava pismena mora provesti koliko god je to moguće brzo, u svakom slučaju u roku od mjesec dana od ulaska. Ne smiju se isključiti zahtjevi u kojima će se podnositelj pozivati na odgovornosti službenih osoba za odugovlačenje u postupanju.

Naime, kako se prethodna Uredba o dostavi⁹⁷ nije pokazala kao osobito uspješan instrument dostave na prostoru Europske unije⁹⁸, izmjene su bile nužne.

Uredba ima prednost u odnosu na ostale bilateralne i multilateralne ugovore koje su zemlje članice Europske unije zaključile⁹⁹, osobito u odnosu na čl. 4. Protokola Bruxelleske konvencije iz 1968. i Haašku konvenciju o dostavi iz 1965. (čl. 20. st. 1. Uredbe br. 1393/2007). Međutim, ona ne sprečava pojedine države članice da zadrže ili zaključče sporazume o daljnjem ubrzanju ili pojednostavnjenju ako su u skladu s Uredbom (čl. 20. st. 2. Uredbe br. 1393/2007). Iz njemačke perspektive daljnje pojednostavnjenje predviđa čl. 7. Njemačko-britanskog ugovora o pravnom prometu¹⁰⁰, koji dopušta neposrednu dostavu između stranaka. Kao daljnje pojednostavnjenje mogle bi se prihvatiti i odredbe bilateralnih ugovora prema kojima bi troškovi dostave putem službene osobe ili posebnog oblika dostave (čl. 11. st. 2. Uredbe br. 1393/2007) bili u potpunosti isključeni.¹⁰¹

Dopuna čl. 8. st. 1. Uredbe br. 1393/2007 prema kojoj rok za odbijanje primitka pismena pri ulaznom zahtjevu iznosi tjedan dana, a primatelj se u svakom slučaju mora obavijestiti o pravu da odbije dostavu pismena pismenim putem (a ne kao dosada – eventualno i usmeno). Obrasci ZRH 6 i 7 Uredbe br. 1348/2000 od stupanja na snagu Uredbe br. 1393/2007 više se ne primjenjuju.

Novi st. 3. čl. 8. Uredbe br. 1393/2007 prema kojem će se u slučaju da primatelj odbije primiti pismeno (pozivajući se na to da ono nije prevedeno na određeni jezik) uručenje ponoviti ako pismeno bude dostavljeno s prijevodom.

Dopuna čl. 11. st. 2. Uredbe br. 1393/2007 o jedinstvenom iznosu koji će se u slučaju dostave putem službene osobe naplaćivati u jednoj zemlji. U Njemačkoj je to 20,50 eura, a podaci o ostalim zemljama objavit će se na internetu.

Izmjena čl. 14. Uredbe br. 1393/2007 prema kojoj je uvijek moguće uručivanje pismena preporučeno poštom s međunarodnom povratnicom. Više nema mogućnosti da se odrede uvjeti pod kojima će takvo uručivanje biti dopušteno.

Proširenje neposredne dostave prema čl. 15. i 16. Uredbe br. 1393/2007 i otpadanje prava da se tome prigovori. Izlazne dostave strankama prema Uredbi br. 1393/2007 moguće su samo ako je neposredna dostava prema pravu države primateljice dopuštena; www.rechtspflegerforum.de/showthread.php?31391-Neue-EG-Zustellungsve-rordnung-Nr.-1393-2007-ab-13.11.2008. (26. kolovoza 2010.).

⁹⁷ Uredbom br. 1393/2007 ukinuta je prethodna Uredba o dostavi br. 1348/2000.

⁹⁸ Tako je na prostoru Europske unije za dostavu u jednu od članica bilo potrebno između četiri i šest mjeseci, u Španjolsku gotovo dvije godine. Vidi Schack, *op. cit.* u bilj. 10, str. 212.

⁹⁹ Uredba se ne primjenjuje u odnosima s Danskom (t. 18. Uvoda Uredbe br. 1393/2007).

¹⁰⁰ Njemačko-britanski ugovor o pravnom prometu od 20. ožujka 1928. (RGI II, 823).

¹⁰¹ Heiderhoff, Bettina, u: Rauscher Thomas (ur.), *Europäisches Zivilprozessrecht*, Kommentar, Sellier, European Law Publishers, München, 2006., str. 1261 – 1262.

Za razliku od Haaške konvencije o dostavi, prema kojoj se komunikacija između članica odvija putem središnjih tijela (čl. 2.), Uredba br. 1206/2001 predviđa neposrednu komunikaciju između sudova država članica Europske unije¹⁰² (čl. 2. Uredbe) i dopušta slanje zamolnice najbržim mogućim putem – poštom, telefaksom ili e-poštom. Uredba razlikuje izvođenje dokaza putem zamoljenog suda (odsječak 3., čl. 10. – 16. Uredbe br. 1206/2001)¹⁰³ i neposredno izvođenje dokaza od strane suda koji traži postupanje (odsječak 4., čl. 17. Uredbe br. 1206/2001), što predstavlja bitno poboljšanje i novinu u odnosu na Haašku konvenciju o izvođenju dokaza.¹⁰⁴ U tom će se slučaju sud države moliteljice najprije obratiti središnjem tijelu zamoljene države radi davanja odobrenja za neposredno izvođenje dokaza na njezinu teritoriju, a nakon toga dokaze izvesti na dobrovoljnoj osnovi, bez primjene mjera prisile, prema procesnim pravilima države moliteljice. Radnju će poduzeti ovlaštena osoba – sudac toga suda ili vještak, pri čemu je moguća primjena najnovije komunikacijske tehnologije – video i telekonferencije.

Uredba br. 1206/2001 također ima prednost u odnosu na bilateralne i multilateralne ugovore što si ih zemlje članice Europske unije zaključile, osobito u odnosu na Haašku konvenciju o građanskom sudskom postupku iz 1954. i Haašku konvenciju o izvođenju dokaza iz 1970. (čl. 21. st. 1. Uredbe br. 1206/2001). Ona međutim ne sprečava države članice da dvije ili više njih međusobno zaključe ili zadrže sporazume o daljnjem pojednostavnjenju u izvođenju dokaza, ako su u skladu s Uredbom (čl. 21. st. 2. Uredbe br. 1206/2001).

Nesumnjive prednosti europskih uredbi kojima je uređeno područje dostave i izvođenja dokaza izazivaju potrebu preispitivanja rješenja Ugovora i njegove aktualizacije. Ukratko, nakon prikaza novih europskih rješenja, čini se logičnim ponovno postaviti pitanje trebaju li Hrvatska i Makedonija zaključiti

¹⁰² I u tom slučaju Uredba ne djeluje u odnosu na Dansku (t. 22. Uvoda Uredbe br. 1206/2001).

¹⁰³ Smatra se da je izvođenje dokaza putem zamoljenog suda izvanredan inovacijski rezultat Uredbe. U izvanugovornoj pravnoj pomoći takav je oblik komunikacije isključen jer se povezuje s povredom teritorijalnog suvereniteta države. Iako i čl. 17. Haaške konvencije o izvođenju dokaza određuje da osoba koja je propisno imenovana povjerenikom za tu svrhu može izvoditi dokaze ako je nadležno tijelo države u kojoj se trebaju izvesti dokazi dalo svoje odobrenje, ipak se pritom prije svega mislilo na privatne povjerenike po uzoru na angloameričko pravo, a ne na povjerenike sudova. Unatoč tome što je bila otvorena mogućnost da se te osobe imenuju i iz sudskih redova, u praksi gotovo da uopće nije bilo takvih slučajeva. Vidi Von Hein, Jan, u: Rauscher, *op. cit.* u bilj. 101, str. 1397 – 1398.

¹⁰⁴ Nagel, Gottwald, *op. cit.* u bilj. 13, str. 405.

novi Ugovor o pravnoj pomoći u građanskim (i kaznenim) stvarima ili ne? Odgovor na to pitanje ne može biti potpuno jednoznačan, a njegova složenost uzrokovana je nejednakim razvojem zemalja u regiji. Naime, Slovenija je članica Europske Unije, a Hrvatska bi vrlo vjerojatno sljedeće godine trebala zaključiti pregovore. To znači da će se u slučaju prijma Hrvatske u Europsku uniju, između nje i Slovenije primjenjivati europske uredbe. Ipak, time se ne rješava problem pravnog prometa s ostalim zemljama u regiji.

S obzirom na to da sam Ugovor u završenim odredbama propisuje da je sklopljen na neodređeno vrijeme te da ga svaka stranka može pismeno otkazati diplomatskim putem s otkaznim rokom od šest mjeseci (čl. 39. st. 2.), ne bi trebalo biti nikakve smetnje da Hrvatska i/ili Makedonija zaključi novi (bilateralan ili multilateralan) ugovor. U tom smislu bi se operacionalizacija preuzimanja brzih i djelotvornijih metoda u pravnom prometu na području bivše Jugoslavije mogla izvesti na nekoliko različitih načina.

Jedan od njih bio bi sličan dosadašnjem načinu uređenja te domene, a prema kojem bi zemlje bivše Jugoslavije izvan okvira Europske unije svaka pojedinačno s Hrvatskom zaključila novi ugovor o pravnoj pomoći u građanskim (i kaznenim) stvarima koji bi preuzeo europska rješenja o dostavi i izvođenju dokaza. Pritom je samo dvojbeno to bi li se moralo otkazati prethodni ugovor ili bi se u novom ugovoru mogao propisati režim važenja prethodno zaključenog ugovora o pravnoj pomoći.

Drugi mogući scenarij bio bi zaključenje multilateralnog ugovora Hrvatske i ostalih zemalja bivše Jugoslavije koje nisu u Europskoj uniji, kojim bi se preuzela europska rješenja iz domene dostave i izvođenja dokaza i koja bi vrijedila u regionalnom pravnom prometu. Tim bi se kraćim i jednostavnijim putom mogao znatno pojednostavniti i ubrzati postupak pružanja pravne pomoći.

Područje koje bi se tim ugovorom ili ugovorima moglo obuhvatiti može biti pravna pomoć i nove odredbe o dostavi i izvođenju dokaza ili samo dostava i izvođenja dokaza. U slučaju da se njime uređuje pravna pomoć, te u sklopu pravne pomoći dostava i izvođenje dokaza, to bi moglo utjecati na prije zaključene ugovore. Međutim, ako bi se ti dvostrani ugovori ili taj višestrani ugovor ograničili samo na dostavu i izvođenje dokaza, međunarodna pravna pomoć između tih zemalja ne bi bila pokrivena u cijelosti, pa bi postojeći bilateralni ugovori mogli i dalje ostati na snazi.¹⁰⁵

Ključno je pritom da bi nas izabrana vrsta ugovora (dvostrani ili višestrani) mogla zbog slijepog dogmatizma o prednosti dvostranog ugovora u odnosu

¹⁰⁵ Ali bi se u odnosu na dostavu i izvođenje dokaza primjenjivala pravila kasnijeg i specijalnijeg ugovora.

na višestrani dovesti do potpuno drukčijih rezultata. Primjerice, izaberemo li multilateralni ugovor o dostavi i izvođenju dokaza, bilateralni ugovori imali bi prednost jer dvostrani ugovor ima prednost pred višestranim. Izaberemo li dvostrani ugovor o dostavi i izvođenju dokaza, mogao bi se primjenjivati noviji i specijalniji jer je riječ o dvostranom ugovoru. Sve ovo nas navodi na opći i jedini logičan zaključak o tome da bi u međunarodnom pravnom prometu trebala vrijediti pravila specijalnosti, aktualnosti i općeg cilja koji se u pravnom prometu želi postići, a koji je u skladu s pojednostavnjenjem, ubrzanjem, općim razvojem i visokim stupnjem djelotvornosti koji se želi postići. Teško je povjerovati da bi rješenja bilateralnih ugovora zaključenih 20-ih ili 50-ih godina prošlog stoljeća mogla biti naprednija od suvremenih i aktualnih trendova u toj domeni!

7. ZAKLJUČAK

Vrlo dobra rješenja ugovora o pravnoj pomoći zaključenog između Hrvatske i Makedonije, uključujući određivanje središnjih državnih tijela za komunikaciju, olakšice u odnosu na uporabu jezika, visok stupanj izjednačenosti građana obiju država u postupcima pred sudovima druge države ugovornice te općenito relativno jasan i solidan tekst, ipak ne daju odgovore na veliki broj pitanja koja mogu nastati u praksi pružanja pravne pomoći. Razvoj međunarodnog prometa podložan je stalnim promjenama i usavršavanjima praćenim specijalnijim i produbljenijim pristupom koji ipak ne uzrokuje istodobnu izmjenu nacionalnih ili međunarodnih pravnih akata. Europsko procesno pravo donosi mnogobrojne inovacije i novine nužne za ubrzanje i olakšanje pravnog prometa. Šteta bi bilo ne primijeniti ih u širim regionalnim okvirima zbog dogmatskog pristupa i inertnosti sustava.

Summary

Aleksandra Maganić*

LEGAL AID IN CIVIL MATTERS BETWEEN THE REPUBLIC OF CROATIA AND THE REPUBLIC OF MACEDONIA

The paper presents the fundamental features of international legal aid between the Republic of Croatia and the Republic of Macedonia, and the sources of law governing the matter. Special attention is given to the relationship between a bilateral agreement on legal aid concluded between Croatia and Macedonia and multilateral agreement(s) to which both states are signatories, and which regulate the issues of service and presentation of evidence. The thesis about the priority of an international bilateral agreement over a multilateral one is analysed and arguments are presented concerning the need for the application of the “most favourable law” for the contracting parties. The fundamental legislative frameworks of dejudicialisation of both countries are presented. There is an implied need in both countries for a redefinition of “other bodies in need of legal aid which participate in making decisions in civil matters”, and for new legislation which has or will have a significant impact on international legal aid between Croatia and Macedonia. Existing European provisions regulating the presentation of evidence and service are analysed, along with some possible implications of their application. Some changes to the area of international legal aid between the countries of former Yugoslavia de lege ferenda are also presented.

Key words: international legal aid, bilateral international agreements, multilateral international agreements, free legal aid, presentation of evidence, service

* Aleksandra Maganić, Ph. D. Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb